

Težko je na kratko označiti tako kompleksnega učenjaka, kakršen je Ruben Ivanovič Avanesov. Kdor ga je videl, kako pozorno poslušava svojega slušatelja, ki mu v raztrganih stvkih pripoveduje o diplomski nalogi, kako temeljito odgovarja kandidatu na njegova vprašanja, se ne bo začudil, da je Avanesov eden tistih redkih učiteljev, ki imajo veliko število resnično ustvarjalnih, razgledanih in delavnih učen-

cev. In ti učenci ga ne malikujejo, ne sprejemajo njegovega nauka kot dogmo, ampak brez predsodkov in strahu ob njem iščejo in utirajo nova jezikoslovna pota. Samo v tej luči lahko doumemo velikansko ustvarjalno in organizacijsko moč Avanesova, saj so le ob tako harmoničnem sodelovanju mogoči tako presenetljivi delovni rezultati.

Franc Jakobin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

POGLED NA ZGODNJI RUSKI STRUKTURALIZEM

Vladimir J. Propp predstavlja s svojo monografijo o morfologiji ljudske pravljice (*Morfologija volšebnoj skazky*, 1928) enega najbolj znanih zgodnjih strukturalistov. Ne zamolčujeta ga danes niti R. Jakobson niti Barthes; slednjemu pomeni npr. Proppova metoda značilen strukturalističen postopek, ko je treba najpoprej opazovani predmet razstaviti, zdrobiti na člene, in ga potem na novo zaranžirati v celoto (tkim. simulakrum). Z njim razkrije strukturalist skrito urejenost-pravilo takšnega predmeta. — Propp sam je po analogiji z de Saussurovim ločevanjem med jezikom (posplošena pravila, slovnica) in govorom (vsakokratna in enkratna izreka) skušal ugotoviti splošna pravila za literarno sestavo oz. strukturo ljudske pravljice. Za izhodišče si je izbral funkcije delujočih oseb v besedilu. Ugotovil je namreč, da je takšnih funkcij razmeroma malo, čeprav je v pravljičah mogoče najti množice različnih oseb. Torej, je sklepal, se morajo iste funkcije v različnih pravljičah povezovati z različnimi osebami. Iz tega sklepa pa izhaja tudi temeljno Proppovo odkritje, ki je naravnost osupljivo: v vseh prvinskih ljudskih pravljičah se takšne funkcije ne glede na osebe ponavljajo v istem zaporedju, se pravi, da so vse pravljice enotipne. Na temelju ustrezne členitve sto in več ruskih ljudskih pravljič je Propp tako 1) naštel omenjene funkcije v zaporedju, kakršno velja kot pravilo, 2) na kratko označil bistvo sleherne funkcije ter ga opredelil z nazivno oznako in 3) določil znake zanje.

Za ponazoritev: Pravljičice se po Proppovi shemi začenjajo z izhodiščno situacijo (i), ki sicer še ne premore polne funkcije, poskrbi pa npr. za uvedbo glavnega junaka, za opis dogajališča, za naštetje družinskih članov ipd. Potem pa si sledijo v značilni verigi funkcije: I. Eden od članov družine gre z doma; a) ali starši — na delo, h kralju, trgovat, na vojno ipd.; b) ali otroci —

v goste, ribe lovit, v gozd po jagode ipd. II. Junaku je kaj prepovedano, zabičano, zapretno (npr. da ne črhne besede). III. Prepoved je prelomljena (funkciji II in III tvorita parno prvino: druga polovica pa more obstajati tudi brez prve); v pravljico vstopi s tem v zvezi antagonist. IV. Antagonistovo pozvedovanje (npr. volk pri Rdeči kapici). V. Antagonist zve o svoji žrtvi, kar je želel (npr. mačeha od zrcala o Sneguljčici). — In tako naprej — do zadnje, XXXI. funkcije: junak se poroči s kraljično in postane kralj(ica) oz. je nagrajen kako drugače.

K takšni osnovni shemi, ki pa kajpada za umetno pravljico ne velja več, niti ne za predelave ljudskih pravljič, je potem Propp dostavil še nekatera dodatna pravila: o prvinah, ki pomorejo medsebojni vezavi posameznih funkcij, o motivacijah, o distribuciji funkcij na osebe, o vključevanju novih oseb v zgodbo, o lastnostih dejavnih oseb in podobno. — Ko skuša potem na koncu določiti pojem pravljice, zatrjuje, da je morfološko mogoče imenovati pravljico sleherni osvobajanje od zla preko različnih vmesnih funkcij do svatbe oz. podobne končne nagrade. Ker pa lahko v pravljici nastopajo tudi različna zla, je seveda takšna pravljica zgradbeno zamotana, vsako zlo sproži namreč v pravljici novo verigo 31 funkcij. — Toliko na kratko o Proppu, ki je sicer dovolj znan.

— Zmagoviti pohod po znanstvenem svetu je Proppova monografija začela šele trideset let po izidu. Medtem ko sta jo leta 1928 pospremili le dve prejkone obligativni oceni, je po letu 1958 hitro doživela vrsto prevodov — v angleščino, italijanščino, nemščino, romunščino, poljščino, končno pa so jo leta 1969 nekoliko dopoljnovo ponatisnili tudi v SZ, kjer je bila publikomska razprodana. — Po spremni besedi E. M. Meletinskega v tej izdaji (»Strukturno-tipološko

raziskovanje pripovedke», str. 134—162) je mogoče posneti, da je del sovjetskih znanstvenikov natančno in tekoče informiran o razvoju danes ali vsaj včeraj še tako modnega strukturalizma na zahodu. S prikritim ponosom navaja Meletinski znana strukturalistična imena, ki ne skrivajo svojega strokovnega sorodstva s Proppom, pogosto ga celo poudarjajo, od Lévi-Straussa, Greimasa, Bremonda, Geneta, Todorova, Barthesa do nekaterih ameriških in romunskih avtorjev, ki pomenijo danes že cele folkloristične šole: Armstrong, Jacobs, Fischer, Dundes; Pop, Vrabie, Eretescu, Rogianu.

Manj je iz Meletinskega pa tudi iz druge tako tematizirane literature razvidno, od kod pobude in viri za oblikovanje takšne Proppove metode. Meletinski omenja v glavnem le razpravo »O morfološkem raziskovanju pripovedke« A. J. Nikiforova (izšla isto leto, 1928); ta je npr. med drugim predlagal opazovanje posameznih pripovednih delov in njihovo združevanje po obrazcu besednega tvorjenja v jeziku. Ločiti naj bi namreč bilo mogoče predpanske dele pripovedi (z velikimi možnostmi variiranja), priponske in sploh pregibne — ter korenske dele (slednji ne variirajo). Glavna oseba je, če navedemo le še en primer iz teh pravil — nosilec funkcije tkim. biografskega reda (zanima nas s svojim življenjepisom), stranske osebe pa so nosilci avanturno-zapletnih funkcij (pomoč ali ovira glavnemu junaku ipd.) Temeljno pomanjkljivost Nikiforova vidi Meletinski v tem, da teoretsko razložene metode ni potrdil z ustrežno raziskavo žive literature, kakor je to storil Propp.

Več o razprostranjenosti takšnega zgodnjega sovjetskega strukturalizma iz spremne besede ne izvem, čeprav sorodnost obeh navedenih mišljenj, objavljenih isto leto, pri Nikiforovu in pri Proppu, dovolj zgovorno priča o širšem zgodovinskem in personalnem zaledju, iz katerega je danes tako slavni Propp moral zrasti. — Ponavadi Proppa in strukturalizem nasploh enostavno vežejo na ruski formalizem (bržkone zaradi Jakobsona in Lévi-Strausovega navduševanja zanj). Ali je to umestno ali ne, je na daljavo težko presoditi; v glavnem bo verjetno držalo, nekak splošen pomislek pa se prvi hip ponuja ob dejstvu, da je formalistično slogovno uživaštvo, razkošje govora težko uskladiti s Proppovo matematično disciplino. Pri Šklovskem kot tipičnem formalistu npr. nikoli natančno ne vemo, kaj nam je namenil: duhovit feljton

ali znanstveno razpravo z zelo logično zaključnico iz trezno zastavljenih iztočnic. Kajpada temeljna formalistična načela dopuščajo ali celo zahtevajo mišljenje, kakršno najdemo pri Proppu, vendar so osrednji formalisti preveč pod očarljivim vtisom žive literature in njenega govora, da bi se preambiciozno spuščali v suho matematiko.

Tako se zdi, da je eksplicitne začetke propovščine treba prej iskati v neki bolj kone stranski in v tem smislu domala neupoštevani in neznani veji takratne ruske literarne teorije oz. stranski veji takratnega formalizma. Oddaljenost virov seveda onemogoča prevehementne sodbe, naštetih pa je mogoče nekaj imen oz. del, ki takšno sklepanje omogočajo. — Tako je v reviji »Načala« leta 1921 (str. 106) mogoče brati razpravo moskovskega profesorja (romanista?) Mihaila A. Petrovskega »Kompozicija Mau-pasantove novele (En Voyage)«; imenovana novela se mu zdi po svoji strukturi izjemno hvaležna za morfološko analizo, saj že navzven kaže zanimivo žansko sestavo — z dvema predzgodbama: predzgodba junakinje → junak in junakinja se srečata na sceni ← junakova predzgodba. Za lažjo členitev poudarja Petrovski potrebo po natančni klasifikaciji pojmov (formalizacija!) ter njihovih funkcij v živem besedilu. Te skuša potem že tudi kombinirati v preproste algebraine formule; poudarjeno stopnjevanje, ki izhaja iz srečanja dveh oseb, sporoča na primer takole $a + b > c$ $A + B > C$ ipd.

Še precej bolj zanimiva je za ta del razprava Aleksandra A. Reformatskega, sicer danes znanega lingvista, ki je bil takrat študent pri Petrovskem, »Poskus analize novelistične kompozicije« (Opyt analiza novelističeskoj kompozicii, izdal v samostojni brošuri moskovski krožek OPOJAZI — 1922). Reformatski meni v uvodu, da preživlja vsaka znanost navadno tri stadije: 1. kaotično nabiranje gradiva; 2. opredeljevanje in kopičenje drobnih pravil (obdobje pluralizma); 3. posplošitve in spleljava na nekaj splošnih zakonov (stremljenje k monizmu). Poetika naj bi bila še vsa v prvi oz. na robu druge faze: sam da se bo v takšnem okviru posvetil narativni noveli (torej bo zanemaril novelo-sliko, novelo-parodijo ipd.), predvsem njeni kompoziciji oz. sižejski sestavljenosti (siže = enkratna organizacija pripovedne snovi). — Kakor vsako zgradbo je mogoče tudi kompozicijo sižeja podvreči modeliziranju, izraženemu v ugotovljivi strukturi shemi-formuli. Pri tem je treba najprej oddeliti sta-

tične od dinamičnih prvin; prve posplošuje v opis-deskriptio (D), druge v zgodbo-narratio (N). Za primer algebraičnega za-

$$\underbrace{D}_{d1} \underbrace{D}_{d2} + \underbrace{N}_{n1} + \underbrace{D}_{d2} \underbrace{D}_{d1} + \underbrace{N}_{n1} \underbrace{N}_{n2} \underbrace{N}_{n1} \parallel \underbrace{D}_{d3} \underbrace{D}_{d4} + \underbrace{N}_{n3} \underbrace{N}_{n4} \underbrace{N}_{n3} + (n).$$

V členjenju naracije loči vprašanja scenarija (scene, epizode, prehodi, dialogi, monologi, neme scene), kompozicije kraja in kompozicije časa. — V opredeljevanju »deskripcije« loči vprašanje fonda (pejsažev »de la nature« — zlasti v romantiki — ter pejsažev »de la culture« — posebno v realizmu ipd.) in vprašanje karakterizacije oseb. Pri opredeljevanju in sistemiziranju tematike si prizadeva natančno razločiti pojme: tema, size, motiv — in si pri tem pomaga z duhovito šahovsko primerjavo: šahovske figure = tema, snov; funkcija figur (npr. hod skakača) = motiv; igra (npr. kakšen gambit) = sizejska tema; realizirana igra = size. — Potem skuša določiti osnovne noveleške sizejske teme: dvočlenske — a + b (on in ona, motiviranost = največkrat ljubezen), a + a, b + b (on in on, ona in ona — največkrat sovraštvo); tričlenske — a1 + b + a2 (običajno ljubezenski trikotnik, kombinacij z izmeničnim motiviranjem je zelo veliko); kanon štiričlenske novele je redkeje viden — b + a1 + a2 + a3 (ona + on 1 + on 2 + on 3, npr. žena, mož, ljubimec, izsiljevalec). Itd. Ipd.

Reformatski je bil za konec svoje razprave tudi zelo konkreten, dodal ji je namreč obsežno in zamotano formulno shemo neke Maupassantove novele s priloženo tablico simbolov. Morda je nekoliko skromnejša po številu znakov, sicer pa močno spominja na nekatere sodobne strukturali-

pisa skoz takšno dvojico pojmov opazovane pripovedne zgradbe navaja formulo Puskhinove novele »Vystrelk«:

stične tekste (primer so si lahko bralci ogledali v nekaterih nedavnih številkah SR, ko je Czapelewicz poročal o poljskem strukturalizmu in njegovih metodah).

— Že omenjeni Petrovski je leta 1927 v zborniku »Ars poetica« objavil razpravo z naslovom, ki je zelo značilen — »Morfolo-gija novele«. V njej se izreka zoper običajno žanrsko terminologijo, češ da je takšno izrazje treba natančneje pomensko opredeliti, vendar kljub natančnejšemu naslovu kaj bistveno dlje od svoje prve razprave ni prišel. Opozarja pa njegova razprava na trajanje ustreznega razpoloženja, naklonjenosti matematični eksaktnosti, karseda precizni enopomenskosti besednih znakov.

Žal kaj več gradiva nimamo pri roki, vendar moremo že v značilnostih navedenih in podobnih sestavkov videti simptome tistega duhovnega in strokovnega substrata, iz katerega je v srečnem trenutku lahko zraslo Proppovo delo. Obenem navajajo takšni simptomi v sklepanje — zdaj z očmi obrnjenimi v prihodnost —, da je tudi današnja dovolj znamenita sovjetska tartujaska strukturalistična šola z Lotmanom le eden vidnih sadov dolgotrajne avtohtone tradicije, komaj vidnega ali pogosto kar nevidnega duhovnega vretja — pač glede na razmere v časih oficializiranega diamata — med rodovi sovjetskih intelektualcev; zelo pogosto ali celo praviloma zunaj institucij.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

SLOVENSKI BIBLIOGRAFSKI PRIROČNIK

Pričujoča knjiga* je prvi bibliografski priročnik v Jugoslaviji; zrasla je iz skript, ki jih je avtor, naš vodilni bibliografski strokovnjak in dolgoletni vodja bibliografskega oddelka v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, že dvakrat izdal za potrebe šolanja knjižničnih delavcev. Namenjena je predvsem potrebam le-teh, pa tudi vsem, ki se ob svojem delu srečujejo z bibliografskimi vprašanji. Razdeljena je v

tri dele: »Teoretični temelji bibliografije«, »Pregled zgodovine bibliografije« in »Pregled bibliografij«. V uvodnem poglavju prvega dela, »Kaj je bibliografija«, je razložen pomen besede bibliografija nekdanj in danes ter prikazan predmet, obseg dela in naloge današnje bibliografije; v osrednjem poglavju tega dela, »Metode bibliografskega popisovanja«, je obdelan nastanek bibliografskega popisa, ki ima tri faze: zbiranje in izbiranje gradiva, bibliografski opis odbranih enot in ureditev bibliografskega gradiva; nanizana so teoretična vprašanja

* Janez Logar: Uvod v bibliografijo. Izdala in založila Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana 1970. 283 str.